

Hermeneutiek:

Geen goocheldoos, maar een ontdekkingstocht

Wat kunnen wij met deze lastige teksten? Er zullen weinig Bijbelkringen zijn waar die vraag niet regelmatig gesteld wordt. In het geval van de wetten in Numeri 5, waarin gesproken wordt over een vervloeking voor een vrouw die mogelijk vreemdgaat, zullen er achter die vraag nog wat extra vraagtekens geplaatst worden. Pieter Kleingeld vindt het echter een mooie casus om er de aard en het nut van hermeneutiek mee te demonstreren.

tekst **Pieter Kleingeld**
beeld **Poprotskiy Alexey/Shutterstock**

ben de Israëlieten dit echt gedaan? Werkte dat water magisch? En hoe vrouwonvriendelijk kan het zijn: de man mag jaloers zijn, maar de vrouw moet boeten? Als je al een hekel had aan het Oude Testament, krijg je hier je bevestiging. Deze wet is voer voor mensen die de Bijbel haten. Voor christenen is het een mooie tekst om te citeren en erbij te vragen: wat kunnen wij hiermee?

Aan de ene kant staan wij dus, met al onze emoties. De meesten van ons ervaren, mild uitgedrukt, afstand tot Numeri 5. Aan de andere kant heb je de tekst en de betekenis van de tekst in de tijd van het Oude Testament. Daar zit een kloof tussen. Hoe overbrug je die?

Als het over die vraag gaat, noemen we dat vaak hermeneutiek. Hermeneutiek is dan hoe je van de tekst naar de hoorder of de lezer komt. Die vraag kun je alleen stellen als je beseft dat er een afstand tussen die twee is. Dat is een eerste hermeneutische vraag: als je bij deze tekst een kloof tussen toen en nu ervaart, zou die kloof er dan ook kunnen zijn bij teksten waar je dat niet zo ervaart?

Nu heeft hermeneutiek niet bij iedereen een goede naam. Sommigen zien het als een abacadabra waarmee je een Bijbeltekst kunt laten zeggen wat je wilt of waarmee je een lastige tekst onschadelijk kunt maken. Maar in het geval van Numeri 5 hebben we een onverdachte tekst. Hij staat niet, zoals teksten rond homoseksualiteit of man-vrouwverhoudingen, in het brandpunt van de belangstelling. Tegelijkertijd roept deze tekst net zulke sterke emoties op als die controversiële verzen. Alleen is het verschil dat de emoties hier uniformer zijn. Met deze Bijbeltekst hoop ik te laten zien dat hermeneutiek geen goocheldoos is, maar een ontdekkingstocht.

Lafaard

Mijn begrip voor deze wet begon vorig jaar zomer. Ik las een kort verhaal in een bundel van Mohammed Zarin Anzor, een Pashtun uit Afghanistan. Hij vertelde over Mino, een jonge moeder. Op een dag werd haar hand per ongeluk vastgepakt door Hayat, een jongen uit het dorp. Ze was ervan in de war en vertelde het 's avonds stamelend aan haar echtgenoot Ahmed. Opgelucht ging ze slapen. De volgende dag stond haar man vroeg op, verborg een mes onder zijn jas en liep het dorp in, op zoek naar Hayat. Hij vond hem en riep: 'Wat heb je gedaan, lafaard!' Hij trok zijn mes en hakte de rechterarm van Hayat af. Mensen kwamen op het gegil af, maar te laat: Hayat was dood.

>> Was er maar zo'n wet als Numeri 5 voor Mino geweest <<

Ahmed liep verder, nu met het mes zichtbaar en bedekt met bloed. Hij liep naar zijn huis. Toen zijn moeder en vrouw hem zagen, gilden ze. Zelfs de baby gilde. 'Kom hier', riep hij. Zijn vrouw rende naar binnen en sloot de deur. 'Doe open, want ik vermoord je.' Zijn moeder en de baby huilden zachtjes. 'Doe open, ik vermoord je.' 'Maar ik heb niets gedaan. Wat is mijn schuld?' Ahmed trapte de deur open. Mino gilde: 'Ik ben onschuldig. Denk aan je kind, wat gebeurt er wanneer ik sterf? Vergeef me...' Toen haperde haar stem en werd het stil. Ahmed had haar omgebracht.

Wanneer een man zonder reden jaloers is op zijn echtgenote, kan hij haar naar de priester brengen. De priester laat de vrouw dan water vermengd met stof drinken. Hij spreekt bovendien een vervloeking over haar uit, die zij hardop moet herhalen. Als ze inderdaad vreemdgaat, zal haar schoot verschrompelen en haar buik opzwellen en zal ze onvruchtbaar worden. Als de man ten onrechte jaloers is, overkomt haar niets en gaat de man vrijuit. Aldus luidt kort samengevat Numeri 5. Welke vragen gaan er door je heen nadat je deze wet hebt gelezen? Heb-

Toen ik dit verhaal en vergelijkbare verhalen van Anzor had gelezen, verzuchtte ik: was er maar zo'n wet als Numeri 5 voor Mino geweest. Was er maar een imam geweest waar Ahmed naartoe had moeten gaan vanwege zijn jaloezie. Dan had Mino nog geleefd. Wij zouden het misschien nog steeds absurd vinden dat Mino zich zou moeten verantwoorden, maar ze was in elk geval blijven leven.

Als een samenleving zo in elkaar zit als bij de Pashtun, heb je een wet nodig die dicht op de disfunctionaliteit van die samenleving zit. Niet dat die hele cultuur niet deugt, maar op dit punt is ze totaal uit het lood. Wetten en regels die onze moraal verwoorden, zouden daar niet werken. Een wet als die in Numeri 5 zou nodig zijn. Als Mino onschuldig zou zijn, zou de priester of de imam tegen Ahmed kunnen zeggen: 'Jij hebt je vrouw voor de HEER gebracht. Ik heb dit voorschrift nauwgezet gevolgd. Je vrouw is onschuldig, je jaloezie was onterecht. Je hebt goed gehandeld Ahmed. Je gaat vrijuit en hebt geen schuld op je geladen.' Geen schuld: je vrouw leeft nog, je hebt haar niet gedood. Het is op het eerste gezicht misschien vreemd, maar Numeri 5 zou Pashtunvrouwen beschermen.

Hammurabi

De wet in Numeri 5 was er inderdaad om vrouwen te beschermen. Hij is afkomstig uit een tijd en een samenleving waar dingen gebeurden die buiten onze westerse kaders vallen. Als in Syrië in die tijd een getrouwde man een andere vrouw aanrandde, verkrachtte of met haar vreemdging en het werd ontdekt, dan mocht de rest van het dorp de vrouw van die man verkrachten. De man had immers het eigendom van een ander misbruikt. Oog om oog, tand om tand.

Iets dichter bij Numeri 5: was een man jaloers op zijn vrouw, dan moest de vrouw in het water goegoid worden.

Bleef ze drijven, dan was ze onschuldig. Dat was één van de bepalingen uit het wetboek van Hammurabi, koning van Babylon. Volgens Hammurabi was een godswonder nodig om haar van de jaloezie van haar man te redden, want welke vrouw kon in die tijd zwemmen? In Numeri 5 is het andersom: God moet ingrijpen om de jaloezie van de man te bevestigen. Numeri 5 is een eerste stap op weg naar bevrijding uit wanorde. Deze wet beschermt vrouwen tegen de willekeurige macht en het grenzeloze geweld van mannen. We weten dat dit

>> Zou het kunnen dat een toepassing die twintig jaar geleden ondenkbaar was vandaag goed kan zijn? <<

een stap in de goede richting is, omdat de Bijbel vertelt dat man en vrouw samen geschapen zijn naar Gods beeld. Er hoort geen verhouding van bezit te zijn tussen man en vrouw. Er is, bij alle verschillen, geen waardeverschil: beiden zijn kostbaar in Gods ogen en beiden zijn geschapen om Gods heerlijkheid te reflecteren.

Dit is de eerste hermeneutische ontdekking: ik heb blijkbaar hermeneutische uitgangspunten. Dat er geen waardeverschil is tussen man en vrouw, is er één van. Ik hoop dat dat niet al te controversieel is.

Zo'n uitgangspunt wordt ook wel een leesbril genoemd. Sommige mensen gebruiken bevrijding als hermeneutisch uitgangspunt. Volgens hen heb je een

tekst pas goed begrepen als die tekst (voor sommigen) bevrijdend is. Ik vind dat daar veel voor te zeggen is. We kennen onze God namelijk als redder en bevrijder, dus zal de Schrift dat weer spiegelen.

Een goede lezer zal trouwens opmerken dat deze hermeneutische uitgangspunten eerder aangeven hoe je een tekst moet uitleggen, dan hoe je de kloof tussen de tekst en de lezer overbrugt. Maar ze bepalen vervolgens wel of en hoe je over de kloof komt!

Dit is ook een hermeneutische ontdekking: we lezen nooit onbevooroordeeld en het is beter om je daarvan bewust te zijn en je uitgangspunten te benoemen. Natuurlijk probeer je zo onbevooroordeeld mogelijk naar teksten te kijken, maar we komen nooit los van onze omgeving en van onszelf. Dat hoort bij ons mensen.

Hardheid

We hadden een tekst waarvan we dachten dat die vrouwonvriendelijk was, maar waarvan we nu weten dat die er juist was ter bescherming van vrouwen. Onze gevoelens ten opzichte van die wet zijn (hopelijk) totaal veranderd. Zou het kunnen dat er nog meer teksten in de Bijbel staan waarvan we eerst het ene denken en voelen, maar waarvan we, zodra we ermee aan de slag gaan, ontdekken dat ze bijna het tegenovergestelde bedoelen?

Iets controversiëler: Jezus zegt over de wet rond echtscheiding (vrij vertaald): zo heeft de schepper het niet bedoeld, maar Mozes heeft deze wet gegeven vanwege de hardheid van jullie hart. Zou Numeri 5 ook zo'n wet zijn, gegeven vanwege de hardheid van onze harten? En zouden er nog meer van dat soort wetten zijn? Welke criteria gebruiken we om die te ontdekken?

Dit is ook één van mijn hermeneutische uitgangspunten: het is niet zo dat je in de Bijbel een progressief verhaal vindt, in die zin dat het steeds beter wordt. De

wereld wordt niet steeds beter. Ethisch gaan we er niet op vooruit. Het is niet zo dat de wetten in het Oude en het Nieuwe Testament steeds beter aansluiten bij Gods ideaal en bij ons, omdat we steeds beter functioneren. Nee, het gaat op en neer, zowel in tijd als plaats, en dat al vanaf het begin. Dit hele verhaal over Numeri 5 is op zich al een bewijs van dit uitgangspunt.

Het is dus ook niet zo dat wij het Israël van toen in Numeri 5 de maat kunnen nemen, of de Pashtun van nu in Afghanistan. De hermeneutische vraag is namelijk: waar zit de hardheid van onze harten? Veel vrouwen bevinden zich wereldwijd nog steeds in kwetsbare posities. En dat wordt niet beter, ook nu niet. Rond de première van de film *Fifty Shades of Grey* merkte socioloog Eva Illouz op dat er weer meer behoefte is aan ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Wellicht, maar de positie van vrouwen wordt er niet beter op. Vrouwen in het Gooi merken er wellicht weinig van, maar op straat

werkt dit uiteindelijk door, en niet ten goede van onze meisjes en vrouwen. Hoe eervol gaan jongens en mannen om met meisjes en vrouwen?

Annemarie van Oosten promoveerde op een onderzoek naar jongeren en seksueel getinte foto's die ze op internet plaatsen. Ze zei: 'Seksueel getinte beelden in videoclips en films hebben invloed op hoe jongeren kijken naar de man-vrouwverhouding. Jongeren die pornobeelden overnemen, vinden het normaal dat jongens dominant en meisjes onderdanig en sexy zijn. Als je dat als opvoeder merkt, moeten de alarmbellen gaan rinkelen.' Als jongens dat normaal gaan vinden, is Numeri 5 niet ver weg meer.

Doolhoven

Mijn laatste hermeneutische ontdekking: de toepassing van Numeri 5 is voor Pashtun anders dan voor Nederlanders. Een 'goede' toepassing voor de één verschilt van een goede toepassing voor de ander, zelfs al woont die ander slechts

één huis verder. En zou het kunnen dat een toepassing die twintig jaar geleden ondenkbaar was vandaag goed kan zijn? Mijn uiteindelijke hermeneutische doel is dat de tekst naar Jezus en ons verwijst. In het licht van de Schrift is dat hier zeker het geval: Numeri 5 beschermt vrouwen tegen het geweld van onterecht jaloerse mannen. Maar Jezus gaf zijn leven om de vloek te dragen die lag op zijn overspelige bruid.

Hermeneutiek is de bezinning op hoe lezers met teksten omgaan of zouden moeten omgaan. Hermeneutiek leidt door doolhoven van de taal en de filosofie en verdwaalt daar ook vaak. Hermeneutiek is soms erger dan abacadabra, soms lijkt het wel een mysteriegodsdienst. En toch, in de praktijk van alledag, met zo'n tekst als Numeri 5, vind ik het leuk, ontdekkend en bevrijdend om hermeneutisch bezig te zijn.

Pieter Kleingeld is predikant van de NGK Oegstgeest en redacteur van *OnderWeg*.

Webtips

- www.opbouwonline.nl/artikel.php?id=14902
Een uitgebreide bijdrage uit *Opbouw* over hermeneutiek, waarin gebruikgemaakt wordt van het gedachtegoed van Tom Wright.
- ntwrightpage.com/2016/07/12/how-can-the-bible-be-authoritative
Een Engelstalige artikel van Tom Wright uit *Vox Evangelica* over de autoriteit van de Bijbel.
- www.opbouwonline.nl/artikel.php?id=14656
Een bijdrage uit *Opbouw* over de inductieve Bijbelstudie (OIA-methode).
- www.pthu.nl/Over_PThU/Organisatie/Medewerkers/boer/2007_Boer_Kontekstueel.pdf
Een artikel van Theo Boer over ethiek en hermeneutiek.
- www.patheos.com/blogs/jesuscreed
Op deze website is de grote lijn te vinden van het boek *Slaves, women and homosexuals. Exploring the hermeneutics of cultural analysis* van William J. Webb.

Leestips

- Gordon D. Fee en Douglas Stuart, *Haal meer uit de Bijbel. Ontdek de boodschap van toen voor nu*, Harderwijk (Highway media/Youth with a Mission), 2015.
- Pieter Niemeijer en Hans de Wolf (red.), *Oog voor eigenheid. Genre als blikrichting voor bijbellezers*, Barneveld (Vuurbaak, TU Bezinningsreeks), 2016.
- Arie Zwiep, *Tussen tekst en lezer. Een historische inleiding in de Bijbelse hermeneutiek*, Amsterdam (VU University Press), 2013.
- Eep Talstra, *Oude en nieuwe lezers. Een inleiding in de methoden van uitleg van het Oude Testament*, Kampen (Kok), 2002.
- Begin 2017 verschijnt onder redactie van Ad de Bruijne en Hans Burger, beiden verbonden aan de TU Kampen, een boek over gereformeerde hermeneutiek.